Dana-Mihaela Zamfir, Andreea Dinică

OBSERVAȚII PRIVIND ORIGINEA ŞI ISTORIA FOLOSIRII ADJECTIVULUI *OBRAZNIC* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Cercetarea de față urmărește începuturile folosirii adjectivului *obraznic* în limba română, în relația lui cu substantivul uşor recognoscibil în structura lui lexicală: *obraz*.

Atât substantivul, cât şi formantul *-nic*, sunt, după cum bine se ştie, elemente de origine slavă în limba română. De asemenea, atât substantivul, cât şi derivatul cu sufixul **-никъ**, existau în slava veche: **образъ** μορφή forma; figura; species; similitudo; imago; character; facies; persona; rum. obraz facies LPSGL 473[1]; spre deosebire de situația din română, derivatul **образьникъ** era în slavă un substantiv masculin, pe care Miklosich îl glosează ἱστορικός historicus LPSGL 473[1]. Glosarea pe care o dă Miklosich pentru substantivul **образьникъ** arată – pe lângă o legătură semantică lipsită de transparență cu propria lui bază în slavă – că nu pare să existe vreo continuitate între el şi adjectivul românesc şi că, aşa cum apare în cele mai multe dicționare româneşti, *obraznic* este derivat în româneşte de la *obraz*; aşa cum vom vedea, derivatul s-a format în legătură cu unul singur dintre multele sensuri pe care le-a avut *obraz* în limba română veche (cf. DLR s.v.) şi în care se regăseşte polisemantismul cuvântului slav (v. mai sus; mențiunea lui Miklosich „rum. obraz facies" simplifică istoria cuvântului *obraz* în limba română, reducând-o la sinonimia aproximativă cu *față*).

Cuvântul **образъ** era în slavă un derivat cu prefixul **об-** de la o bază **-раз**, înrudită neîndoielnic cu verbul **рѣзати** τέμνειν, κόπτειν secare LPSGL 811[2] (cf. RHSJ 448 ş.u.: *obraz* < *ob-* + *-raz*, partea a doua fiind o formă legată de verbul *rezati* – propriu „a tăia", de unde „a ciopli, a grava" –, aşa încât, din însumarea sensurilor celor două componente etimologice, substantivul se defineşte ca „ceea ce este înfățişat"; de aici sensurile „chip, imagine", existente în toate limbile slave; *obraz* se explică prin prefixare pe baza unei forme legate de verbul *řezati* „a tăia, a croi" ESJČS 332[2]). Ca substantiv deverbativ, **образъ** a avut în mod firesc un sens primar abstract, aşa cum se vede şi din echivalările lui Miklosich.

1. Cuvântul *obraz* în limba română veche. Atestările lui *obraz* în textele vechi româneşti dovedesc, în principiu, o preluare a tuturor sensurilor pe care le avea substantivul **образъ** în slava veche; desigur că această imagine se datorează în mare măsură faptului că cele mai multe texte sunt traduceri din slavă, iar cuvântul românesc a înlocuit cuvântul slav omoform, indiferent de sensul pe care îl avea acesta în original. Sensurile „formă, figură; imagine, icoană" pot fi considerate

LR, LXVI, nr. 4, p. 541–561, Bucureşti, 2017

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

sensuri eminamente culte în română; ceea ce este însă de reținut, în legătură cu problema centrală a cercetării noastre, este faptul că, în timp ce împrumutul vechi slav *obraz* a circulat în cultura românească veche cu diversele sensuri pe care le avea corespondentul său slav în textele slavone, derivatul românesc *obraznic* nu apare niciodată cu sensul înregistrat de Miklosich (**образьникъ** ἱστορικός historicus) – fiind astfel evident că avem de-a face cu un cuvânt format în româneşte pe baza unuia dintre sensurile „populare” (în sensul de necărturăresc, larg răspândit şi viabil în limbă) ale lui *obraz*.

1.1. Sensuri livreşti

1.1.1. *Obraz* „formă, figură, desen; icoană”. Sensul cu care **образъ** apare în textele slave vechi, aşa cum îl defineşte Miklosich *l.c.*, a fost, cum am arătat mai sus, un sens cult în română. Deşi folosirea lui *obraz* cu acest sens nu se limitează neapărat la textele traduse din slavă – cuvântul poate să apară cu acest sens chiar şi în anumite documente originale, cum este Catastiful mănăstirii Galata (1588; DÎR LXXII), v. mai jos –, ocurenţele lui aparţin domeniului cărturăresc, în care această folosire este determinată neîndoielnic de contactul susţinut cu limba de cult din Ţările Române. *Obraz* poate să apară într-o listă de obiecte de cult pentru a desemna anumite detalii decorative:

> *1* ***obraz*** *de sărma cu 4 canafi* DÎR LXXII 6^{v}:4–5; *2 poale ce stau* o*n tindă* o*tre stălpi de adămască cu* ***obraze****.* DÎR LXXII 7^{r}:3–5 de jos; *3 stihare de adamască cu* ***obraze*** *şi cu floare.* DÎR LXXII 8^{v}:1–3; *1 stihar de adamască cu* ***obraze*** *albe şi mohorătă.* DÎR LXXII 8^{v}:7–9

sau poate să desemneze icoana creştină, cum se întâmplă în *Cronograful* lui Mihail Moxa, în porţiunea referitoare la începuturile iconoclasmului:

> *tu leapădă icoanele de*o *besearecă şi rade* ***obrazele*** *de pre ziduri şi opreaşte oamenii să nu se* o*chine lor.* Moxa 379 [327–328]:27–28

Este, în principiu, greu de decis dacă sensul mai larg de „reprezentare a unei feţe omeneşti” este o particularizare a sensului „imago” sau a sensului popular „partea anterioară a capului omenesc; faţă”; în orice caz, folosirea lui *obraz* în contexte cărora le este specific, în româna actuală, împrumutul maghiar *chip*[1] (el însuşi un sinonim parţial al lui *faţă*), este frecventă în textele vechi româneşti:

[1] Cuvântul maghiar *kép* este el însuşi un cuvânt polisemantic – având, ca şi sl. *obrazŭ*, atât sensul concret „faţă, expresie a feţei”, cât şi sensurile abstracte „formă; imagine; reprezentare; apariţie; simbol” (EWU 730[2]) – ceea ce explică folosirea lui în română deopotrivă ca sinonim al lui *faţă* şi ca termen abstract, gramaticalizat în locuţiuni care exprimă modalitatea (*în ce chip* „cum”*, în chip de* „ca”) şi identitatea *(într-un chip*, *în acelaşi chip* „la fel, asemenea”).

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Iară ei aduseră Lui um ban şă grei lor: a cui ***obraz*** *acesta şă scriptura*
ES 85^{v}:1 de jos – 86^{r}:4 (sl. **чїи ѡбразь съ и написанїе**)
Şi alergă Alexandru la stâlp şi văzu pe stâlp obraz de om Alex. 1^{r}

Pe baza acestui sens al lui *obraz* a fost creat, după toate aparenţele, derivatul *obrăzui* „a reprezenta, a înfăţişa”, care supravieţuieşte până în epoca premodernă; Budai-Deleanu, de exemplu, îl foloseşte de câteva ori în notele atribuite eruditilor fictivi care comentează versurile Ţiganiadei – de exemplu, în nota la strofa 14 din Cântul I al *Ţiganiadei* („*Sătano, de nu mi-ai fi părinte*/ *Şi de n-aş fi-întii născută ţie*/ *Când căzuşi din ceriu, dacă ţii minte,*/ *Mă-avu cu tine-oarba Zavistie!...”*):

Trebuie a şti că poeticul vrând să ***obrăzuiască*** *mai chiar şi poeticeşte lucrul, prin Sătana înţălege pre cel mai întii duh necurat care mai nainte de osândire fusese arhanghel şi, precum să zice la cărţile besericeşti, să numea Luceáfer, adecă purtătoriu de lumină...*

sau în nota la strofa 95 din Cântul al VII-lea:

Aici va să ***obrăzuiască*** *poetul bătaia duhurilor curate şi a celor necurate şi zice că îngerii cu sabii de pară bătea pe draci, iar tunurile vărsa foc nestins pre dânşii.*

Există, de asemenea, în limba română veche situaţii în care *obraz* este folosit, ca şi etimonul său slav, într-un tip de ambivalenţă pe care l-a păstrat, ca o trăsătură viabilă, împrumutul maghiar *chip* – la care sensul „faţă” (pe care îl are în comun cu *obraz*) coexistă cu sensul abstract „mod, fel”:

Cu ce ***obraz*** *pohteaşte cerbul la izvoarăl*‹e› *apelor.* PH 35^{v}:3–4 (ps. XLI, 2: PS o*n ce* ***chipu*** *deşiră cerrbul la izvoarrele apeloru.* 130:1–2 de jos; CP o *ce* ***chip*** *jeluiaşte cerbul la izvoarăle apelor* 77^{r}:3–5 – sl. **Имже ѡбразѹѡм желаетъ елень на источникы вѡдныѧ**; lat. ***quemadmodum*** *desiderat cervus ad fontes aquarum*)

Comparată cu versiunea din PS şi CP, opţiunea de traducere din PH pare o redare automată, ceea ce este un indice în că plus folosirea lui *obraz* în sensurile din această serie („imagine; reprezentare; mod”) constituie un element eminamente livresc în limba română veche; se vede clar că, încă din epoca celor mai vechi traduceri, unii traducători ocoleau redarea sl. **ѡбразъ**, în acest tip ce contexte, prin cuvântul românesc omoform.

Acelaşi tip de întrebuinţare ar putea să existe în câteva dintre ocurenţele lui *obraz* din DÎR LXXII (v. mai sus), unde tranziţia de la sensul „imagine decorativă” la sensul „mod, fel” este sugerată de combinarea cu prepoziţia *întru* urmată de demonstrativul de identitate (context tipic în care substantivul sinonim *chip* îşi pierde sensul concret, gramaticalizându-se cu sensul „identic, asemenea”):

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

4 poale iarăşi o*tr-acelaş* ***obraz***. DÎR LXXII 10^{r}:1–2; *1 tratapod iară* o*tr-acele* ***obraze***. DÎR LXXII 10^{r}:3–4; *1 procoveţe iar* ѧ o*tr-acele* ***obraz***‹e›. DÎR LXXII 10^{r}:6–7 (ꙁ suprascris la sfârşitul r. 7)

(Faptul că *obraz* apare, totuşi, în aceste combinaţii şi în forma de plural lasă deschisă posibilitatea interpretării în sensul concret „desen, model”: „tot cu acelaşi model/într-acele modele”.)

În legătură cu întrebuinţările enumerate mai sus – ca şi cele ce vor fi exemplificate sub **1.1.2.** – trebuie spus că echivalenţa (aproape) perfectă a lui *obraz* cu împrumutul maghiar *chip* este într-adevăr un mod sintetic de a caracteriza poziţia lui *obraz* în lexicul limbii române vechi; deosebirea dintre ele constă în faptul că *obraz* poate comuta cu *chip* în toate întrebuinţările de sub **1.1.** – dar, aşa cum se va vedea, relaţia este deficitară în ceea ce priveşte întrebuinţările viabile ale lui *obraz* (**1.2.**): sinonimia *chip – faţă – obraz* încetează în punctul în care *faţă* şi *obraz* pot fi folosite într-un sens „fizic” (*a se spăla pre faţă*/*obraz*; *a lovi preste faţă*/*obraz*; *a curge lacrămele pre faţă*/*obraz*) – contexte în care folosirea lui *chip* este imposibilă[2] în română.

În această relaţie ternară, *obraz* pare să ocupe o poziţie de mijloc – având, pe de o parte, posibilitatea de a fi folosit cu sensurile abstracte cu care este folosit *chip* şi, pe de altă parte, posibilitatea de a fi folosit cu sensurile concrete cu care este folosit *faţă*. Relaţia este foarte simetrică prin faptul că termenii extremi sunt deficitari: cel împrumutat în sfera concretului, cel moştenit în sfera abstractului. Folosirea celor trei termeni în pasajul în care Varlaam explică deosebirea dintre icoană ca obiect şi icoană ca reprezentare a unei fiinţe nu pare întâmplătoare; ea este o foarte fericită ilustrare a organizării acestui câmp semantic:

... după cum dzice ap‹o›*s*‹›*l Pavel către corinteani: „Ştim că bodzul nu iaste nemică* o *lume”, iară icoana iaste* ***chipul unii feaţe adevărate*** *ce-au fost oarecând* o *lume. Bodzul are* o*chinăciunea sa, iară icoana are* o*chinăciunea celuia ce-i scris pre icoană. Bodzului să* o*chină ca lui* D‹u›*mnedzeu, iară icoanei să* o*chină* ***obrazului*** *celuia ce-i* o*chipuit pre icoană. Răsp.* 24^{r}:3–11

Echivalenţa *obraz – chip* se manifestă deseori în sintagme cu prepoziţia *pre*, aproape fixe (relative la crearea omului după modelul divin); se poate întâmpla chiar ca cei doi termeni să fie coocurenţi:

Dară cu câtu e mai tare pre viiaţa şi pre hrana noastră, carei sântem pre ***obrazul*** *lui făcuţi şi mai scumpi decât pasările înaintea lu Dumnezeu?* CC$_1$ 69 (59^{r}):25–26

[2] Cf. DA s.v. *chip*, 371[2] ş.u., unde, în paragraful 6º („Concretizat”) din setul I de sensuri („Cu sens concret”), sunt înregistrate numai exemple în care sensul – definit sinonimic: „Faţă, obraz, figură” – este acela de faţă ca imagine (= ansamblu de trăsături fizionomice).

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Ce se milosârdi Dumnezeu cu inema sa derept oamenii săi, pre carei era făcuţi pre ***obrazul*** *său şi pre podobie.* CC_1 116 (135^r):14–15 de jos
Că aşa iaste scris: „Făcu Dumnezeu omul pre ***obrazul*** *său, pre* ***obrazul*** *lu Dumnezeu făcu pre ei bărbat şi muiare; şi blagoslovi Dumnezeu ei şi zise lor...”* CC_1 197 (262^v):9–11 de jos.
Numai sângur amărâtul om ce-i făcut ***pre obrazul şi pre chipul*** *tvoreţului său. Caz. I. Predosl.* II^r
până ce aduce pre om de-l schimbă din viiaţa lui cea păcătoasă şi-l tocmeaşte de-l face pre ***chipul şi pre obrazul*** *lui Dumnedzău. Caz. I.* 203^r

În sintagme cu prepoziţia *în*, *obraz* are sensul de „ipostază” – tip rămas viabil în varianta cu *chip* (*în chip de* „sub forma/în ipostaza de”):

că venitul lui dentâiu au fost smerit, ***în obrazul robului*** *păţit-au ocară şi ruşine, fost-au netare, alţii pre el au judecat şi l-au osândit pre moarte. Iară venitul lui adoara fi-va înălţat în* ***obraz împăratului împăraţilor*** *şi judeţul tuturora, cu slavă şi cu tăria ceriului ...* CC_1 140 (175^r):4–7

Un sens foarte special, cu care *obraz* apare frecvent în vechile scrieri bisericeşti româneşti, este acela de „ipostază a Sf. Treimi”:

noao să ne folosească ş[i să] *ne speale păcatele noastre cu s*[fân]*t sângele lui. Ceasta fea*[ce] ***Tatăl, Fiiul şi Duhul Sfânt, Dumnezeu, derepce trei obraze****.* CC_1 210 (C* 286^r):13–15
Într-aceaste ***trei obraze ale Sfintei Troiţe*** *ne botezăm şi într-aceastea sântem datori să murim, adecă în Tatăl, şi în Fiul, şi în Duhul Sfânt. Mărg.* 153^r

1.1.2. ***Obraz*** **„exemplu**”. Un sens livresc din seria sensurilor abstracte enumerate de Miklosich pentru etimonul slav este atestat în cele trei ocurenţe ale lui *obraz* din *Codicele Voroneţean*:

Obrazu *preemiţi, fraţii miei, a chinul*‹u›*i celuia rreul*‹u›*i şi a rrebdarieei ceiia lu*o*giei a pror*‹o›*cilor.* CV 67^r:7–8 (Iacob V, 10: lat. *exemplum*, gr. *ὑπόδειγμα*)
Derepce ş‹i› *H*‹risto›*s chinui după noi. Voao lăsă* ***obrazu*** *cum se slediţi urrmelor lui* CV 75^r:1–3 de jos (I Petru II, 21: lat. *exemplum*, gr. *ὑπογραμμόν*)
*... şi nu ca ceia ce despu*o*ru* o *rrăndu, ce* ***obrazu*** *fiindu turrmeei celuia ce se-au ivitu al păstoriloru* o*ncepătoriu.* CV 81^v:2–5 de jos (I Petru V, 3–4: lat. *forma*, gr. *τύποι*).

Acest sens se regăseşte în *obrazire* „reprezentare; similitudine” – formă care are structura infinitivului lung al unui verb ce poate fi considerat împrumut direct

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

din sl. **ѡбразити** (con)formare LPSGL 473[1] –, atestat în *Codicele Voroneţean* (unde sensul este „analogie”: gr. *ἀντίτυπον*, lat. *antitypum*):

> o *dzilele lu Noe cându dura corabiia cea ce* o*tru ia puţinei, acea gice 8, suflete măntuiră-se de apă. Cea ce cu a ei* ***obrazire*** *acmu şi noi măntu-nă-vremu.* CV 78[r]:5–10 (I Petru III, 20–21).

La acest cuvânt recurge, la sfârşitul secolului al XVII-lea, şi Teodor Corbea, introducându-l în seria echivalărilor termenilor latineşti *formatura* şi *idea*, alături de neologismele *furmă*/*formăluitură* şi *înfigurare*:

> ***formatura, g.f.*** *formăluitură,* ***obrăzâre****, înfigurare.* TC 118[r]
> ***idea, g.f.*** *furma vreaunui lucru după răsărire sau* ***obrăzâre, obraz****.* TC 140[r]

După cum se vede, Corbea pune alături de infinitivul lung *obrăzâre*, un abstract, şi cuvântul de bază *obraz*, folosindu-l într-un mod foarte asemănător cu cel care apărea în CV. Interpretarea cea mai verosimilă a unei asemenea folosiri a lui *obraz*, către începutul secolului al XVIII-lea, este că autorul dicţionarului va fi avut conştiinţa unei tradiţii a redării în româneşte a noţiunii respective, pe care o va fi adoptat alături de soluţia introducerii neologismului.

1.2. Sensuri „populare”. Caracteristica cea mai proeminentă a folosirii lui *obraz* în limba română veche este amploarea relaţiei sinonimice în care el intră cu termenul moştenit *faţă* şi în virtutea căreia aceste două cuvinte sunt comutabile în cele mai multe contexte. Imposibilitatea comutării lor se reduce, în esenţă, la situaţiile în care *faţă* este abstractizat, în sensul de pierdere a referinţei la „partea dinainte a capului omenesc” (DA) şi de reducere la sensuri abstracte, în întrebuinţări în care substantivul este gramaticalizat (cf. DA 80[2] ş.u.); din astfel de contexte este exclus *obraz*[3].

În afara cazurilor de gramaticalizare, relaţia dintre *obraz* şi *faţă* se caracterizează ca o relaţie de sinonimie şi nu de hiponimie, ca în limba română literară actuală

[3] Unul dintre cele mai frecvente tipuri de gramaticalizare este în româna veche locuţiunea adverbială *de faţă* „în prezenţă”, atestată pe scară largă în documente, în formulele juridice *a fi de faţă* „a fi prezent, a fi martor” (ex. *Iar cîndu au mărturisit popa Bilăi de acel uric, înnaintea noastră, mulţi boiari mari au fost* ***de faţă****.* DRH. A XXIII/238, 283:11–12; *Deci o au ales* [moşia] *de către Nan postelnic ot Doiceşti şi de către fiiu-său, Tuduru comis şi de către Dumitraşco postelnic cu fraţii lui şi de către baraţi, fiind şi ei* ***de faţă****.* DRH. B XXXV/76, 96:20–22), *a veni de faţă* „a se prezenta” (*Iar aceşti vânzători ce scriu mai sus, ei au venit toţi* ***de faţă*** *naintea domni‹i› meale în divan ...* DRH. B XXXI/174, 199:3–4), *a se pârî de faţă* „a se judeca în divan” (*au venit Necula iuzbaşa aici, naintea domni‹i›i meale, la divan, de s-au pârât* ***de faţă*** *cu Merăuţă, ginerele popei Stoicăi.* DRH. B XXXV/11, 14:6–7) şi formula de convocare domnească la eventuale contestaţii *să vie să stea de faţă* „să se prezinte” (*iar ficio‹r›ilor Gerului de le va păire cu strâmbul să vie să stea* ***dea faţă*** *înnaintea domn‹ie›i meale şi să-şi aduc‹ă› şi direasele* DRH. A XXV/69, 70:4–5; *Iar de vor avea vreo treabă cu moşiia Puiului, să vie să stea* ***de faţă*** *înnaintea domniei meale.* DRH. A XXV/158, 172:5–6). Formulele de acest tip se întâlnesc la tot pasul în documentele din ambele principate; sintagma adverbială *de faţă* apare, izolat, şi în afara lor, dar substituirea lui *faţă* este imposibilă pretutindeni.

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

(unde intensiunea lui *obraz* este inclusă în intensiunea lui *faţă*: „fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; pielea care acoperă aceste părţi”. DEX). Restrângerea sensului lui *obraz* de la „faţă”, aşa cum îl definesc până târziu dicţionarele româneşti (ex. „Partea anterioară a capului omului, unde se află fruntea, ochii, nasul, gura, bărbia şi bucile” CADE; „Partea anterioară a capului omenesc (rar a capului animalelor); faţă, figură, chip” DLR), la „parte a feţei” este un fenomen neîncheiat în română; anchetele dialectale arată că *obraz* are sensul nerestrâns „faţă” într-o mare parte a dacoromânei, cuprinzând cea mai mare parte a Transilvaniei, jumătatea nordică a Banatului şi nordul Maramureşului[4].

1.2.1. *Obraz* „faţă”. Încă de la cele mai vechi texte româneşti, *obraz* apare folosit – cel mai adesea la singular, dar uneori şi la plural –, ca un echivalent al lui *faţă*, aşa cum îl definesc încă anumite dicţionare de la începutul secolului XX, v. mai sus). Este extrem de interesant de notat că – aşa cum se poate cu uşurinţă vedea în textele vechi româneşti care au circulat în versiuni bilingve – în timp ce *obraz* cu sensurile livreşti prezentate sub **1.1.** traduce sl. **ѡбразъ**, *obraz* folosit ca echivalent al lui *faţă* traduce sl. **лице** „faţă”:

Tu iară când posteşt unge capul teu şă ***obrazul*** *teu spală.* ES 11^{v}:12–15 (sl. **илицесвоеѡумы**)
Nu fiţ ca făţarnici săturându-se şă ungând ***obrazele*** *lor cum se se arate ominilor că au postit.* ES 11^{v}:5–10 (sl. **помрачѧтволицасвоа**)
Şă luci ***obrazul*** *lui ca sorele.* ES 61^{r}:11–12 (sl. **лицеѥго**)
Căzură pre ***obrazele*** *sale şă spareară-sea forte.* ES 61^{v}:10–12 (sl. **падошѧналицисвоемь**)
Nece calţ dupo ***obraze*** *ominilor* „nici nu te uiţi la feţele oamenilor”. ES 85^{v}:9–11 (sl. **налице ч‹ь›л‹овѣ›кѡм**)
*Unul de*o *ceia ce sta nainte, o slugă, lovi prespre* ***obraz*** *I*‹su›*s.* CT 227^{v}:2–9

Ultimul exemplu transcris reprezintă singurul caz din CT de folosire a lui *obraz* ca sinonim al lui *faţă*; în restul textului, noţiunea de „parte dinainte a capului omenesc” este exprimată exclusiv prin cuvântul *faţă*, care însumează 27 de ocurenţe: toate pasajele care au *obraz* în ES apar în CT cu *faţă*, ex. *nu fiţi ca acoperiţii ce se* o*tristează strămutează* ***faţa*** *sa ca să se ivească oamenilor că se postesc... Tu căndu te posteşti unge capul tău şi* ***faţa*** *ta o lă* 10^{v}:7–13.

[4] Hărţile 68 FAŢĂ «visage» şi 70 OBRAZ «joue» din ALRR. *Sinteză*, vol. I, arată că nu e vorba de o confuzie a celor două cuvinte: în timp ce h. 70 este relativ unitară – în sensul că la întrebarea pusă pentru a obţine termenul care desemnează părţile laterale şi cărnoase ale feţei s-a răspuns aproape invariabil cu *obraz* (cu excepţia unei mici arii relativ compacte în jumătatea nordică a Banatului) –, h. 68 arată că ceea ce dicţionarele numesc „partea dinainte a capului omenesc” este numită *obraz* în ceea mai mare parte a ariei vestice şi *faţă* în Muntenia, Oltenia, Dobrogea şi Moldova; cu alte cuvinte, în afara teritoriului principatelor istorice Moldova şi Ţara Românească, *obraz* continuă să însemne atât «joue» (ca în limba română literară actuală), cât şi «visage» (ca în limba română veche).

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Deşi o asemenea situaţie pare să sugereze că opoziţia dialectală actuală (v. nota 2) se conturează încă din perioada veche a limbii române, cuvântul *obraz* este folosit până târziu cu sensul „faţă” în Muntenia:

> *scrie Evanghelistul Matei, grăind: „Iară unii îl bătea peste* ***obraz****, grăind...”.* CÎ 48^{r}
> *zise Avram către Sara fămeaia lui, cunosc eu cum fămeae frumoasă eşti la* ***obraz*** *tu.* BB 8^{2}:19–20
> *Şi spălându-se pe* ***obraz*** *eşind afară să conteni.* BB 33^{1}:13–14 de jos – *şi spălându-se la* ***obraz****, se conteni de plâns* în ms. rom. 4389
> *atât s-au schimbat că* ***obrazul*** *lui strălucea ca soarele şi veşmintele lui era albe ca zăpada. Iară asămănarea aceasta a* ***obrazului*** *cu soarele şi a veşmintelor cu zăpada, nu doară pentru aceia să asămănează cum că nu ar fi lucit* ***obrazul*** *lui decât soarele ...Did.* 9^{r}
> *Iar Ştefan vodă n-au dat nici un ban nimului, ci au rămas toţi cu lacrămile pe* ***obraz****.* AB 348:13–14 de jos.

Relaţia de echivalenţă cu *faţă* se plasează atât la nivelul sensului „fizic” (v. mai sus, **1.1.1.**, precizările în legătură cu triada *faţă – obraz – chip*), cât şi la acela mai larg de „înfăţişare”:

> *Cum au scris Pavel apostol, kъ Galatъ , 199: „Nu căuta nici pre veşminte, nici pre* ***obraz****, nici locul, nici barba mare, căruntă* ‹a› *cuiva, ce caută ce grăiaşte”.* CC$_1$ 66 (54^{r}):23–25

Această echivalenţă permite substituirea în sintagme care au deja, în secolul al XVI-lea, statutul unor locuţiuni (cum ar fi *a arunca în faţă* „a reproşa”):

> *Şi în ceastă pildă caută pre cel fecior lotru şi tare greşit cu câtă dragoste şi cu veselie priimi pre el, nu aruncă lui pre* ***obraz*** *c-au greşit mai denainte.* CC$_1$ 138 (172^{r}–172^{v}):23–25

Lăsăm în afara examenului nostru evoluţiile semantice cu resort metonimic „faţă” > „persoană” > „rang, poziţie socială” [specific(ă) unei persoane]; din echivalările lui Miklosich (persona; v. mai sus) reiese că acest transfer metonimic este atestat încă din slava veche.

1.2.2. *Obraz* legat de noţiunea de „ruşine”. De sinonimia dintre *obraz* şi *faţă* ca forme de desemnare nediferenţiată a ceea ce dicţionarele numesc „partea anterioară a capului omenenesc” se leagă folosirea lui *obraz* (eventual şi a lui *faţă*, deşi termenul predominant în exprimarea acestei nuanţe pare a fi, dacă nu dintru început, cel puţin pe măsura înaintării în timp, *obraz*) în legătură cu exteriorizarea sentimentului de ruşine:

> *Acuperi* ***ruşinrea faţa*** *mea. Striinr fuiu fraţilor miei.* PH 57^{v}:2 de jos – 58^{r}:1 – *copere* ***rruşire faţa*** *me.* PS 207:9–10 – ***coperi ruşinea*** *faţa mea.* CP 125^{r}:11 (la fel în celelalte psaltiri coresiene; sl. **покрысрамоталичемое**)

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Încă din secolul al XVI-lea, *obraz* apare în structuri privative pentru a exprima, în retorica omiliilor, opoziţia dintre cuviinţă şi necuviinţă:

*Iară cealea ce ne par noao că-s mai **fără-de-cinste** den nodurile trupului a fi acestora, mai multă cinste le adaugem, şi cealea ce sânt **fără-de-obraz** den trupurile noastre, mai multă cinste au.* CC_2 381

Cu timpul, sensurile din seria „necuviinţă/necinste/ruşine” încep să fie exprimate aproape regulat prin folosirea cuvântului *obraz* (asociat cu un cuvânt din familia lexicală a lui *ruşine* sau, mai rar, cu alte cuvinte din câmpul semantic „degradare”). Către sfârşitul secolului al XVII-lea şi în cursul celui următor, contextele de acest tip se întâlnesc destul de frecvent în texte de diferite tipuri, începând de la învăţături duhovniceşti, continuând cu naraţiunile istorice şi ajungând la textele beletristice:

a. „ruşine”

*Jale la inimă şi **ruşine în obraz**.* FD 501^{v}
*că s-au smerit slava lor şi **ruşinea obrazului** lor împrotivă stătu lor, iară păcatul lor ca sodomilor îl strigară şi-l descoperiră. Par.* II 10^{v}
*Şi s-or spăimânta bătrânii şi durori îi vor cuprinde ca de femeaie când naşte; şi să vor becisnici unul cătr-alalt şi s-or umili şi **obrazul în văpaie** şi l-or muta. Par*. II 31^{v}
*am pus **obrazul** mieu ca o vârtoasă piatră şi-am cunoscut că **nu m-oi ruşina**, că să apropie cela ce mă feace direpţ. Par.* III 40^{r}
*Iară acum creştinii noştri atâta stau împotriva lui Dumnezeu, cât îl fac şi mincinos şi sfânta Scriptură zic că sânt basme şi aflări omeneşti. Şi zic: dară cum voiu să iubesc pre vecinul mieu, că-mi iaste vrăjmaş? De vreame ce zici că-ţ iaste vrăjmaş, nu te numi creştin; ce zi că eşti un păgân şi un om fărdeleage şi făr’de **obraz**. Did.* 50^{r}
*un **obraz ce nu ştie a să ruşina**. Ist. ier.* 38:10–11 de jos
*Deci unii de mânie şi de năcaz pre nări pufniia, alţii **de ruşinea în inimă ascunsă pre obraz să aprindea**. Ist. ier.* 63:6–7
*Hameleonul, de o parte cu **obrazul** (carile nu de **ruşine**, ce de vicleşuguri a să muta ştie), în multe feaţe să schimba. Ist. ier.* 255:16–17
*i s-au ruşit **obrazul** ca focul de **ruşine** Bert.* 20^{r}

b. „înjosire”

*Iară de vor fi urechi ca acealea aşeaşi de tot adevărului neascultătoare şi inimi nicicum folosul de obşte priimitoare, păcatul în cap şi **ocara în obrazul lor** fie! Ist. ier.* 94:9–11
*... şi apoi **ocara** şi pedeapsa sufletului mieu unde să va duce? şi **obrazul** în lume cum îmi voi mai arăta? Ist. ier.* 218:15–16
*O, Zefs, o, Zefs, **imăciunea** carea astădzi pre **obrazele** noastre au cădzut cine în veaci a o **spăla** va mai putea? Ist. ier.* 300:4–9 de jos
***Ocara obrazul** şi maiul capul să-ţi bată Ist. ier.* 302:20–21

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

2. *Obraz* ca expresie a indiferenței față de ruşine; formarea lui *obraznic*. De la sensul de exteriorizare a ruşinii, *obraz* ajunge – probabil prin intermediul structurilor privative de tipul *lipsit de obraz*/*fără obraz* „fără ruşine, neruşinat” – să exprime prin el însuşi, emancipat de asocierea cuvintelor cu sens privativ – sensul „indiferent față de ruşine, care sfidează ruşinea”:

a. structuri privative

Şi luo pre nedereptatea muiare şi făcu şapte feate. [...] *A cincea fu neomenie* ***fără obraz****; şi o deade cărtularilor.* FD 544^{v}

Iar o*părăteasa s-au* ***ruşinat*** *de cătră toț oamenii* o*păratului şi* ***nu ave obraz*** *să iasă nici* o*tr-o parte, ce tot plăngea şi zioa şi noaptea. Hron.* 74:101–2

Într-acesta chip Hameleon, după feațe, şi gândul, şi cuvântul, şi lucrul, nepărăsit mutându-şi, ca acestea cu ***nedogorit obraz*** *cătră Şoim borâia. Ist. ier.* 303:3–4 de jos

În multe ce-s întinat păcate, cu ***necutedzat obraz*** *mă rog Svinții tale, cea adevăr bună, cort lui Hristos ne-ntinat, spală-mă de toată tina cu ruga ta. Par.* IV 18^{v}

cădem cu zdrobită inemă, cu ***necutedzat obraz*** *rugându-ne izbăvire de greşeale să aflăm prin ruga ta. Par.* IV 20^{r}

b. structuri „absolute”

Cinci lucrure sânt ce sparg giudecata: dragostea şi ruşinea şi darea şi ***obrazul omului*** *şi frica.* FD 535^{r} (unde este de remarcat coordonarea sintagmei *obrazul omului* cu substantive abstracte care denumesc stări afective, inclusiv cu *ruşine*)

...pentru ca să lumineaze în mulți ani, întru stăpânirea sa, creştinătatea, pentru ca domnind el să împărățească dreptatea, pentru ca să ție cu slobozenie bunătatea, să nu aibă ***obraz*** *strâmbătatea. Did.* 112^{r}

Hameleonul... iarăşi la locul prundişului vini, unde, îndată ce sosi, Inorogului ştire trimasă (O, Doamne, ***ce obraz şi ce fealiu de peliță peste obraz!****) şi ca greşealele carile cu a altora îndemnare, iară nu din răutatea lui, i-au făcut, să i le ierte să ruga. Ist. ier.* 359:4–10

Ear o samă de slugi a lor, oameni din Țara Românească, [...] *fiindu-le şi căile* o*nchise, neputând ca să se ducă de la locurile aceste, trăgea şi ei mare lipsă la toate cu stăpânii lor; până rămăsăse de luase şi mult* ***obraz****, de făcea ce le era voiea, grăind şi cât le venia la gură, zicând că cu aceste* o*şi răcorescu inimile.* En Kog. 102:12–17 de jos

Şi cu ce ***obraz*** *om mai merge înaintea împăratului, de vreme că n-am păzit porunca lui...* [?] *Bert.* 27^{r}

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Cu peste 100 de ani înainte de atestarea lui *obraznic* (v. mai jos), este atestat în cea de-a II-a *Cazanie* coresiană un verb care trebuie considerat derivat pe baza lui *obraz*, în această întrebuinţare absolută („neruşinare, necuviinţă”); la fel ca în cazul lui *obraznic*, cuvântul slav corespunzător (**ѡбразити**) are în slavă cu totul alt sens (v. mai sus, **1.1.2.**), aşa încât *a se obrăzi* „a se complace în necuviinţă, a se degrada” se explică prin derivare în româneşte, pe baza unei specializări semantice foarte timpurii a lui *obraz*; este de remarcat coocurenţa verbului cu o sintagmă nominală în care pentru desemnarea exteriorizării ruşinii se foloseşte *faţă*, nu *obraz*:

> *această hitleană mumă, cu hitleana şi* ***necuvioasa****-ş fată, împreună a* ***feţiei-ş ruşinea*** *lepădară şi uitară, şi înaintea a atâţi bărbaţi şi boiari fără de cinste pre ealeş ocărâră, şi în multe chipuri cu rău* ***obrăziră-se****.* CC_2 613.

În ceea ce priveşte etimologia lui *obraznic*, singura poziţie rezonabilă este aceea pe care o adoptă cele mai multe dicţionare româneşti (TDRG; CADE; DLR; CDER 5783; DEX), şi anume derivarea de la *obraz* prin sufixul adjectival *-nic*. Soluţia sugerată încă de Scriban din 1939 (SDLR s.v.) şi reluată de Vrabie 2001:57, că *obraznic* ar fi de fapt un reflex al adjectivului bg. *omraznik* „bărbat care inspiră aversiune, repulsie” (adus în discuţie pe baza dicţionarului bulgar-rus al lui Sava Čukalov din 1960; derivat din bg. *omraza* „insolenţă, aversiune, ceartă”), în care trecerea lui *m* la *b* s-ar fi produs, într-adevăr, sub influenţa lui *obraz*, trebuie considerată lipsită de fundament. Ea fusese, de fapt, formulată încă de G. Pascu (apud Bogrea 1923:416) şi a fost combătută într-un mod extrem de judicios de V. Bogrea *l.c.* (cu referire la cele două sensuri opuse în care poate evolua *obraz* cu referire la „ruşine”; v. mai jos, **2.2.**). Această etimologie este dezminţită nu numai de situaţia istorică a cuvintelor *obraz* şi *obraznic* în română (faptul că adjectivul *obraznic* apare exact în epoca în care începe să se extindă folsirea lui *obraz* cu sensul „neruşinare; îndrăzneală neruşinată”), ci şi de faptul că *obraznik* – derivat incontestabil de la *obraz* –, în principal un substantiv în care se regăseşte sensul abstract de „reprezentare, imagine” al bazei (*obraznik* RHSJ 454[1] s.m.; „cel care face portrete, pictor”), poate ajunge, chiar şi în unele limbi slave, la o întrebuinţare adjectivală şi la un semantism în care este conţinută noţiunea de „pudoare”: în RHSJ, definirea sensului agentiv al lui *obraznik* – care este comparabil, din acest punct de vedere, cu **ѡбразьникъ** historicus din slava veche – este urmată de indicarea unui sens secundar, adjectival, identic cu al adjectivului *obrazan* RHSJ 453[1]; iar *obrazan* este definit în RHSJ ca „formatus; pulcher; honestus, pudicus”. Atâta vreme cât apariţia unui adjectiv derivat în *-nik* de la *obraz* şi având un sens din sfera semantică „cinste; pudoare” există şi pe teren slav, apelul la alt cuvânt pentru explicarea rom. *obraznic* este cu totul nerezonabil. La acestea trebuie adăugat faptul că româna are un sinonim aproape perfect al lui *obraznic*, format evident de la *obraz*, şi anume adjectivul participial *neobrăzat* (atestat pentru prima oară, după

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

TDRG[3], cu un secol mai târziu decât *obraznic*, în *Lexiconul* lui Grigore Maior) – ceea ce arată o diversificare în timp a modalităților de exprimare a noțiunii „insolent" prin raportare la substantivul *obraz*.

2.1. *Obraznic* „lipsit de ruşine; lipsit de cuviință; îndrăzneț". Dintre multiplele sensuri pe care le-a avut *obraz*, de-a lungul folosirii lui în limba română (v. mai sus, **1.1.** şi **1.2.**), singurul care se regăseşte în derivatul *obraznic* este sensul circumscris sub **2.** Din acest punct de vedere, situația din română este net diferită de cea din domeniul lingvistic slav: pe de o parte, prin prezența exclusivă a unui derivat adjectival şi prin absența unui substantiv agentiv în *-nic*; pe de altă parte, prin faptul că sensul derivatului în *-nic* nu are, în română, nimic comun cu sensul primar abstract al bazei, el nefiind cunoscut decât în sensul „lipsit de ruşine" – care, după toate aparențele, este periferic în slavă. Din acest motiv, rom. *obraznic* trebuie considerat o dezvolatre independentă, pe teren românesc, reflex al unei tendințe de asociere a insolenței cu exteriorizarea fizică a ruşinii[5].

Adjectivul *obraznic* începe să fie atestat către sfârşitul secolului al XVII-lea şi, ținând sema de frecvența considerabilă a atestărilor pe care le furnizează texte de diferite tipuri, comparată cu absența lui din textele anterioare acestei date, este de presupus că va fi fost creat în această epocă.

2.1.1. *Obraznic* în legătură cu noțiunile „ruşine" şi „cuviință". Cele mai vechi atestări ale lui *obraznic* se găsesc în *Parimiile* lui Dosoftei, unde cuvântul care ne interesează este folosit în asociere cu *necurat* şi în opoziție cu *direpț*:

> *Necuratul bărbat* ***obraznic*** *stă de față, iară cela ce-i direpț însuş înțeleage căile sale. Par.* III 23[r]

Folosirea lui *obraznic* în versiunea românească a *parimiilor* (= Pildele lui Solomon) se intensifică în cursul celor câțiva ani care separă traducerea lui Dosoftei (1683) de versiunea din *Biblia* de la Bucureşti (1688), unde *obraznic* – pe care Dosoftei îl foloseşte de două ori – apare de cinci ori (de două ori în pasajele unde se găseşte şi la Dosoftei); predominante sunt şi în BB structurile contrastive, în care *obraznic* se opune diverselor acoperiri lexicale ale noțiunilor de înțelepciune, cuviință şi smerenie.

Legătura etimologică cu *obraz* şi legătura semantică cu exteriorizarea *ruşinii* în aspectul obrazului continuă să fie prezente în contexte care ilustrează ceea ce s-ar putea numi o valoare concretă a adjectivului *obraznic* (şi a derivatului *obrăznicie*), în opoziție cu abstractizarea din traducerea *Pidelor*:

> *Fămeaia fără de minte şi* ***obraznică*** *lipsită de pâine să face, carea nu ştie* ***ruşinea****.* BB 433 (Pilde IX, 13)

[5] Faptul că această tendință acționează în mod independent în limbi nelegate între ele nici istoric, nici geografic, nici cultural este dovedit, de exemplu, de adjectivul englezesc *cheeky*, derivat de la *cheek* „obraz" Webster, p. 226, col. II .

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Iară cei ce au pângărit pre înşiş şi li s-au poruncit să nu între mai nainte la uşile sfântului oltariu, până ce să vor curăţi de întinăciunea care s-au făcut den păcate, pre urmă să facu ***obraznici şi fără de ruşine*** *şi fac lovitura rănii mai rea, că atâta de rău iaste a păcătui cât iaste* ***neruşinarea*** *după păcat. Mărg.* 11[v]

negreşit socotesc că cum cu mare ***obrăznicie*** *la adunare nechemată te-ai aflat, aşea mai cu mare* ***neruşinare****, de nime neîntrebată, sfat, şi acesta spurcat, ai dat (că pre cât ieste de folos la vreamea de trebuinţă cuvântul cuvios, cu atâta ieste de împuţicios cuvântul aceluia carile de nime neîntrebat tuturor dă sfat). În inima ta aceasta ascuns având ca cu o voroavă vicleană şi cu un* ***obraz ce nu ştie a să ruşina****, doaă vicleşuguri să poţi aştearne şi cu doaă răutăţi să te poţi acoperi. Ist. ier.* 38:5–11 de jos

Hameleonul, în tot chipul oblicit şi din toate părţile vădit simţindu-să, încotro să şuvăiască nu mai putu şi ce alta să meşterşuguiască nu mai avu. Ce ***obrăzniciia*** *călcan şi* ***nestidirea*** *meteriz* ***obrazului*** *făcând, cu mare* ***neruşinare*** *în cuvinte ca acestea rumpsă. Ist. ier.* 302:10–13 de jos

Antim Ivireanul foloseşte derivatul *obrăznicie* înr-o structură contrastivă specifică retoricii omiletice, în opoziţie cu *cucerie* „smerenie”:

Drept aceaia, întru cinstea lui [= a împăratului Constantin] *am a zice înaintea dragostei voastre puţine cuvinte, nu cu* ***obrăznicie****, ci cu* ***multă cucerie****; nu cu vorbe ritoriceşti şi alcătuite şi cuvinte smerite şi prostatece ... Did.* 75[r]

Tot prin *obrăznicie* poate fi redată neruşinarea minciunii:

... a şasia [vină a lui Cain]*, că au tăgăduit cu* ***obrăznicie*** *lui Dumnezeu; a şaptea, că nu s-au căit. Şi drept aceaia fu pedepsit înşeptit. Chip. Test.* 4[v]

Alături de derivatul primar *obrăznicie* apare, încă din limba română veche, dar pe o scară mai redusă, substantivul potverbal *obrăznicire*; Cantemir, de exemplu, îl foloseşte în relaţie cu *necinste*:

Adecă fietecarile lucrul acesta într-acela chip să să caute şi să să aleagă socotiia, în carile nici cinstei în ceva betejire, nici spre a necinstii ***obrăznicire*** *să să dea, ce ca cum încă la urechile lor scrâşnetul strâncenoaselor acestora voroave încă n-ar fi agiuns... Ist. ier.* 33:3–7 de jos

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Ca trăsătură inerentă obrăzniciei, neruşinarea poate fi lexicalizată ca lipsă de sfială:

> *Iară Bertoldo* ***nimic sfiindu-se*** *de craiul, nici de cei ce sta* o*nprejur, când toţi sta cu smerenie ascultând, el au şezut pre scaunul cel mai aproape. Unul din ei nesuferind această* **o*ndreznire*** *fără omenie, şi mai mult mirându-să de chipul lui,* o*nfruntându-l i-au zis: pentru ce eşti aşa de* ***obraznic*** *şi şezi* o*naintea craiului, fiind boerimea de faţă? V. Bert.* 69:5–11 de jos

pentru ca, în pragul epocii moderne, obrăznicia să ajungă deja a fi asociată cu lipsa de complexe:

> *Cel mai* ***obraznic*** *şi mai mişel/Acolo mai înţălept să ţine/Decât Socrát, Platon ş'Aristotel. Ţig. C.* X, str. 26

Glosarea lui *obraznic* în limba română veche se vede în echivalările din dicţionarul latin-român al lui Teodor Corbea, unde toate derivatele privative de la radicalul latin *pud-* sunt traduse prin perechea lexicală *neruşinat-obraznic* (variaţiile sunt în funcţie de clasa morfologică a cuvântului tradus; uneori în loc de *neruşinat* apare structura privativă cu *fără*):

> impudenter *obrăzniceaşte, fără de ruşine*
> impudens,-tis *obraznic,-ă, neruşinat,-ă*
> impudentia, g.f. *obrăznicie, neruşinare*
> impudice *obrăzniceaşte, fără de ruşine*
> impudicus,-a-um *neruşinos,-ă, obraznic,-ă.* TC 145[v]
> subimpudens, g.o. *can obraznic,-ă, can chip neruşinat,-ă.* TC 325[v]

Singurul derivat privativ de la *pud-* pentru care Teodor Corbea dă numai derivatul privativ de la *ruşine*, neasociat cu *obraznic*, este:

> impudicitia, g.f. *neruşinare* TC 145[v]

2.1.2. *Obraznic* în legătură cu noţiunea de „îndrăzneală". Tranziţia de la sensul iniţial „lipsit de ruşine" la acela de „îndrăzneţ" este practic instantanee, atestarea sensului din urmă fiind contemporană cu a celui dintâi – ceea ce este firesc, cele două noţiuni fiind, cel mai adesea, solidare. *Obraznic* apare, încă de la sfârşitul secolului al XVII-lea, în contexte în care ideea de nesupunere şi de ridicare împotriva a ceea ce este drept este intens configurată lexical:

> *Dârdzul şi* ***obraznicul*** *şi trufaşul pierdzători să cheamă, iară cela ce ţine minte răul iaste călcători de leage. Par.* III 22[v]
> *Blestemată mâniia lor, pentru că iaste* ***obraznică****, şi urgiia lor, căce s-au* o*tărit.* BB 38[1]:9–11 (G XLIX, 7)

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Începând din primii ani ai secolului al XVII-lea, textele oferă exemple de coocurenţă a lui *obraznic* cu termeni din familia verbului a *îndrăzni*. Cantemir defineşte chiar obrăznicia ca îndrăzneală, atunci când alătură cele două substantive într-o enumerare sinonimică prin care glosează cuvântul grecesc (în fapt neogrecesc, prin pronunţare):

> *afthadia (el.)*[6] ***Obrăznicie, îndrăzneală fără socoteală****, nebunească. Ist. ier.* 10:16.
> *Într-acesta chip, dară, Vulpea spre înalgiosul Lupului cu toată osirdiia nevoindu-să (căci firea ei binele cuiva a nu pofti obiciuită ieste), încă mai aievea şi mai cu* ***obraznică îndrăzneală****, tare, strigă în gura mare... Ist. ier.* 11–14 de jos
> *Ales şi mai vârtos pre unii, carii şi poruncilor noastre ca nişte* ***obraznici îndrăznesc*** *neascultători şi supuşilor noştri bântuitori şi publecăi răscolitori aievea s-au văzdut şi s-au arătat... Ist. ier.* 183:18–21
> *Cine ieste* ***îndrăzneţul şi obraznicul*** *acesta carile pieptul Biruinţii a apipăi şi ţiţişoarele fiicăi meale de gurguie a suge* ***nu s-au temut****? Ist. ier.* 280:12–14

Această coocurenţă rămâne până târziu o caracteristică a distribuţiei adjectivului *obraznic*:

> *Unul din ei nesuferind această* O***ndreznire*** *fără omenie, şi mai mult mirându-să de chipul lui,* O*nfruntându-l i-au zis: pentru ce eşti aşa de* ***obraznic*** *şi şezi* O*naintea craiului, fiind boerimea de faţă? V. Bert.* 69:7–11 de jos

Exprimarea sensului „îndrăzneţ” prin *obraznic* se asociază, de asemenea, cu alte cuvinte din acelaşi câmp semantic – unul dintre cele mai specifice fiind adjectivul *semeţ*, cu derivatele lui:

> *Şi-l adusă la umilenie şi la cunoştinţa greşealii şi arătându-i cât îi nepotriva între preut şi între mirean şi între împărat şi învăţându-l să nu fie* ***sămăţ şi obraznic*** *la lucrurile ceale dumnădzăieşti şi aşea aducând pre împăratul la pocăinţă şi la bunătăţi.* VS 201[r]
> *Ruvim* O*tăi născut al mieu, tu vărtutea mea, şi* O*cepătura fiilor miei, silniceaşte a te purta şi silniceaşte* ***obraznic te semeţişi*** *ca apa să nu herbi.* BB 37[2]:3 de jos – 38[1]:2 (G XLIX, 3)
> *Acuma, dară, asupra a cărora pornim limba noastră cea blestemată şi grăim de rău, al cărora cinste rădicăm, al cărora nume ocărâm? Pre seamne al arhiereilor, al domnilor şi al stăpânilor noştri, pentru*

[6] Forma *αὐθᾱδία* este un dublet, explicat prin confuzie de sufixe, al derivatului normal *αὐθάδεια* „arrogance”, forma sufixată normală de la adjectivul *αὐθάδης* „qui se complaît en lui-même, qui ne fait que ce qui lui plaît, arrogant” Chantraine 138[1] (format din pron. refl. *αὐτός* şi dintr-o temă sigmatică a paradigmei verbului *ἀνδάνω* „plaire”).

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

*carii ne porunceaşte Dumnezeu să nu-i grăim de rău, iar noi făr'de nici o socoteală punem gura noastră, după cum zice David, la ceriu, cu atâta **semeţie şi obrăznicie**, neaducându-ne aminte nicidecum de osândă. Did.*73[v]

O altă nuanţă prezentă în configuraţia semantică a adjectivului *obraznic* în limba română veche este aceea de nesupunere:

*Atuncia, hanul de Crâm fiind orânduit să margă şi el la oaste şi trecând pen ţară, mărs-au Mihai vodă cu oastea sa în tumpinarea hanului pe obiceiu, dându-i darurile ciale obiciute de vinirea mării sale. Şi după împreunare, întorcând pe la movile Răbăi, unde era un haz, anume Mustafa aga sălitariul, carele fiindu om **obraznic**, arătându-să **nebăgătoriu în samă poroncilor** domnului lui şi s-au întorsu la scaon.* Amiras 275[r]

În *Biblia* de la Bucureşti şi, cu un secol mai târziu, în *Biblia* de la Blaj, adjectivul *obraznic* apare în acelaşi pasaj din *Înţelepciunea lui Isus Sirah* pentru a desemna obrăznicia ca nesupunere indusă de excesul de libertate:

*Calul neînvăţat ieşi-va năsâlnic, şi fiiul slobod va ieşi **obraznec**.* BB 679
*Calul neînvăţat să face năsilnic şi fiiul slobod să face **obraznic**. B. Blaj*
(Sirah XXX)

Derivatul *obrăznicie* are şi el sensul „îndrăzneală; transgresare" şi apare nu o dată în vecinătatea verbului *a pedepsi*:

Acesta iaste unul din cei şapte Afríci, carii s-au rădicat o*protiva lui Solomon, şi acest proroc i-au* o*chis* o *adâncimea pământului, ca să **pedepsească obrăznicia** lor Arav.* 131:12–15 de jos
o*tru adevăr, ce poate să nădăjduiască un nenorocit, după ce s-au făcut lăcuitoriu* o*tr-o corabie, decât că află un loc de pierzare, de unde să vază a sa **obrăznicie pedepsită**? Crit. Andr.* 152:13–16 de jos

Folosirea lui *obraznic* pentru a desemna îndrăzneala/curajul, fără conotaţia „neruşinare"/„necuviinţă", este foarte rară în limba română veche, dar „emanciparea" de noţiunea în legătură cu care s-a constituit acest cuvânt transpare în glosarea lui Teodor Corbea:

confidens, g.om. *cutezători,-re, îndrăzneţ, obraznic*
confidentia, g.f. *îndrăznire, obrăznicie*

şi pare a atinge chiar stadiul de noţiune pozitivă în următoarea ocurenţă din *Istoria ieroglifică*:

*Gudziul pentru curechiu, furnica pentru furtuşag, pasirea pentru lăcomie, şoarecele pentru simeţie, mâţa pentru pizmă şi viclenie, dulăul pentru vrăjmăşie şi duşmănie, lupul pentru veache duşmănie, eu pentru **obraznica** bărbăţie viaţa ne-am pus. Ist. ier.* 183:11–14.

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

2.1.3. *Obraznic* legat de noţiunea de politeţe. Folosirea lui *obraznic* în sensul modern al cuvântului, ca termen prin care se desemnează nu atât încălcarea unor norme morale, cât abaterea de la norme sociale, se prefigurează încă din epoca veche a culturii româneşti, deşi rămâne cu totul izolată. În următorul pasaj din Cantemir, conotaţia socială a lui *obraznic* reiese din plasarea într-un context în care trăsătura „inferioritate socială" este puternic marcată prin termenii depreciativi *mojic* şi *calic*:

> *Ce muştele, neam* ***obraznic*** *fiind, a sa hirişă* ***mojicie*** *cu şederea la masă nechemate ş-au arătat. Deci, precum dulăii, coteii şi mâţele din fărămuşurile measii stăpânilor să hrănesc, aşea şi* ***calicios*** *şi* ***obraznic*** *fealiul acesta din lăturile vaselor noastre viaţa de-şi vor sprijeni, ce divă ieste? Ist. ier.* 200:3–7

Sensul „nepoliticos; care îşi permite lucruri incompatibile cu starea lui" este foarte clar în pasajul în care Ion Neculce descrie purtarea slugilor de la Curtea lui Mihai Racoviţă. Este comun cu viziunea alegorică a lui Cantemir apelul la termenul depreciativ *mojic* (cu derivatele lui):

> *Şi slugeli lui cei din boiarie era tari şi mari şi* ***obraznici****, dup‹ă› cumu-i hirea mojâcească. Întra în cas‹ă›, şi cu tre‹a›bă şi făr‹ă› tre‹a›bă, când le era voia, de nu săm‹ă›na curte nemic a domnie, de atâta* ***obrăznicie*** *ce iera.* Nec. *Let.* 178 [304^{v}]:20–25

2.2. *Obraznic* „ruşinos, sfios". La antipodul dezvoltării ilustrate în mod consecvent de-a lungul a trei secole de limbă română scrisă, există, izolat, o dezvoltare într-o direcţie exact opusă, dar având acelaşi punct de plecare: folosirea lui *obraz* în legătură cu exteriorizarea fizică a ruşinii, aşa cum este larg răspândit, până astăzi, în structurile privative cu prepoziţia *fără* sau cu verbul *a avea* la forma negativă (v. **2.**, a.). De aici s-a dezvoltat un adjectiv *obraznic* „ruşinos, sfios", atestat numai dialectal şi pe o scară, se pare, destul de restrânsă, aşa cum arată observaţia pe care o face Alexandru Graur în legătură cu consemnarea acestui sens[7]: *Cunoşteam din Ialomiţa expresia* Îndrăzneşte, nu fi obraznic!*, pe care am luat-o totdeauna drept o creaţie glumeaţă.* [s.n.] *Se vede însă că la origine s-a întrebuinţat şi cu sens serios, şi lucrul nu e de mirare, căci originalul slav,* obraznik*, înseamnă tocmai „om cu obraz", deci „sfios".* (Graur 1949:25).

Impresia mărturisită de Graur, că exemplele de felul celui pe care îl citează ar ilustra o întrebuinţare ironică a adjectivului *obraznic*, în sensul folosirii lui într-un sens exact opus celui cunoscut de toţi vorbitorii limbii române, arată cât de periferică

[7] La rubrica *Vocabular dialectal. Cuvinte regionale* din primul număr al revistei *Cum vorbim*, o informatoare a consemnat acest sens: „Un cuvânt pe care l-a auzit bunica într-un sat de munte din Mehedinţi, care astăzi nu se mai aude în înţelesul de altădată [s.n.]: *Obraznic* adj. = cu mult obraz, timid, sfios, ruşinos: Astfel, văzând-o că serveşte foarte puţin din mâncare, gazda i-a zis: «Ia, naşă, nu fi *obraznică*! Ia şi mănâncă de te satură!»", *Cum vorbim*, I, p. 25.

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

este trăsătura lexico-semantică discutată; pe de altă parte, mărturia despre atestarea ei în Mehedinți, combinată cu afirmația lui Graur despre circulația ei în Ialomița, indică o răspândire pe toată lățimea ariei sudice a dacoromânei. Este de presupus că avem de-a face cu o inovație a graiurilor dacoromâne sudice (incluzând, probabil, și o parte a graiurilor din sudul Banatului), determinată evident de folosirea curentă a lui *obraz* „ruşine" în structuri privative. Legătura pe care Graur o face cu adjectivul sud-slav *obraznik* nu pare să fie o legătură etimologică propriu-zisă, ci, mai degrabă, rezultatul unei dezvoltări semantice independente – deși atestarea lui *obraznic* „sfios" în Mehedinți, adică într-o arie cu influență sârbească, nu exclude posibilitatea ca această întrebuințare să fie urmarea contactelor cu limba sârbă.

3. Concluzii. Analiza modului în care a fost folosit în limba română veche substantivul *obraz*, ca şi a epocii în care începe să fie atestat şi a modului de folosire a adjectivului *obraznic*, arată că acest adjectiv a apărut prin derivare pe terenul limbii române, de la un sens special al substantivului de bază, şi că a continuat să fie folosit numai în legătură cu acest sens; crearea unui derivat *obraznic* de la sensurile abstracte cu care este atestat uneori *obraz* în limba română veche este necunoscută limbii române, unde evoluția către sensul „impudens" pare a fi o trăsătură absolut specifică (lipsită de corespondențe în domeniul slav). Convergentă cu ceea ce se întâmplă cel puțin într-o parte a limbilor slave de sud este evoluția de la punctul comun „obraz ca exteriorizare a ruşinii" într-un sens exact opus adjectivului general românesc *obraznic* (1), concretizată în crearea unui adjectiv dialectal *obraznic* (2) „sfios, ruşinos" – fenomen care se poate datora, cel puțin în parte, influenței limbii sârbe.

În limitele limbii române vechi, *obraznic* a avut un sens primar esențialmente moral, „neruşinat; necuviincios", care s-a împletit, începând de foarte devreme, cu sensul „îndrăzneț"; sfera de aplicare a ambelor accepțiuni a rămas aproape exclusiv cea morală.

Folosirea lui *obraznic* într-o accepțiune socială (cu referire la încălcarea normelor politeții) se întrezăreşte încă de la sfârşitul epocii vechi a limbii române; consolidarea ei în timp şi problemele de natură semantică şi pragmatică ale folosirii adjectivului *obraznic* în limba română modernă rămân subiecte pentru o cercetare viitoare.

SURSE

Alex. = Nicolae Cartojan, *Alexandria în literatura românească. Noui contribuții (Studiu şi text)*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1922.

Amiras = *Cronica anonimă a Moldovei. 1661–1729.* (*Pseudo-Amiras*). Studiu şi ediție critică de Dan Simonescu. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975.

Arav. = *Aravïcón◣ Μηθολογηκον* (1783), în *Chrest.*, p. 128–132.

BB = *Biblï◬ adecâ dumnezeĭasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noaō leage* [...] *Tipăritu-s-au* o*tâĭu* o *scaunul′ Mitropolieĭ Bucureştilor′* [...] *la anul′ de la facerea lumiĭ 7197, ĭară de la spăseni◬ lumiĭ 1688* o *luna luĭ noem'vri* o *10 zile*.

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

B. Blaj = *Biblïa adecă dumnezeasca scriptură a legiŭ vechi şi a ceiŭ noaō* […] *acum otâĭ s-au tŭpărit rōmâneaşte* […] o B*laj la Mitropolíe Anul de la naşterea luĭ H*‹risto›*s 1795*.

Bert. = *Bertoldo* (1774), în *Cărţi populare* III (versiune electronică).

Caz. I. = Varlaam, *Cazania*, 1643 [= *Cazania* de la Iaşi], ediţie J. Byck [Bucureşti, 1943].

CC_1 = Coresi, *Tâlcul Evangheliilor şi Molitvenic rumânesc* [= *Cazania* I], ediţie critică de Vladimir Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

CC_2 = Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură (1581)* [= *Cazania* a II-a], publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, *Textul*, Bucureşti, 1914.

Chip. Test. = Antim Ivireanul, *Chipurile Vechiului şi Noului Testament*, în *Opere*. Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Chrest. = M. Gaster, *Chrestomatie română. Texte tipărite şi manuscrise [sec. XVI–XIX], dialectale şi populare.* Vol. II. *Texte [1710–1830], dialectologie, literatură populară, glosar*, Leipzig–Bucureşti, 1891.

CÎ = *Cheap oţelesului scoasă pre limbă rum*‹ă›*nească* […] *tŁpărit otăĭu o mitropł*[*olia*] *Bucureşt*‹i› *aniĭ Dom*‹nului› *1678*.

CP = Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română* (1577) (fotocopie în ediţia Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi 1589*. Text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976.

Crit. Andr. = *Critil şi Andronïus … s-au dat o tŭparĭu o Ĭaş, anul de la H*‹risto›*s 1794*, în *Chrest.*, p. 150–153.

CT = Diaconul Coresi, *Tetraevanghelul*, Braşov 1560–1561 (fotocopie în ediţia Florica Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963.

CV = *Codicele Voroneţean* (fotocopie în ediţia *Codicele Voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981).

Did. = Antim Ivireanul, *Didahii*, în *Opere*. Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

DÎR = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979.

DRH. A XXIII = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova.* Volumul XXIII *(1635–1636)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996.

DRH. A XXV = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova.* Volumul XXIII *(1639–1640)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003.

DRH. B XXII = *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească.*Volumul XXII (consultat în formatul electronic din baza de date a Institutului de Lingvistică din Bucureşti).

DRH. B XXXI = *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească.* Volumul XXXI *(1646)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003.

DRH. B XXXV = *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească.* Volumul XXXV *(1650)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003.

En. Kog. = *Letopisiţul domnilor Moldovi* [sic] *de Enachi Cogălniceanu* (1774), în *Chrest.*, p. 102–106.

ES = *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu (1551–1553); fotocopie precedată de Studiu introductiv filologic de acad. E. Petrovici, Studiu introductiv istoric de L. Demény, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971.

FD = *Floarea darurilor* (1592–1604), în *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, I, *Floarea darurilor. Sindipa*, Bucureşti, Editura Minerva, 1996.

Hron. = *Hronograf* (1760), în *Chrest.*, p. 70–74.

Ist. ier. = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediţie îngrijită de P. P. Panaitescu şi I. Verdeş. Studiu introductiv de Adriana Babeţi, Bucureşti, Editura Minerva, 1997.

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

Mărg. = *Mărgăritare, adecă Cuvinte de mul'te fealĭuri a celuĭ* ѻ*tru sf*‹i›*nți părin'teluĭ nostru Ioan' Arhïepiscopul' Țarigraduluĭ. A luĭ Zlatoust*ъ [...] ѻ *Bucureşti* [...], *aniĭ de la Facerea lumiĭ 7199* [= 1691].

ms. 4389 = manuscris muntenesc din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, conținând o versiune a traducerii *Bibliei*, publicat în *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, Iaşi, 1988 ş.u.

Nec. *Let.* = Ion Neculce, *Letopiseţul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, glosar şi repere istorico-literare de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1986.

Par. = Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iaşi, 1683. Ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note şi glosar de Mădălina Ungureanu, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

PH = *Psaltirea Hurmuzachi* (fotocopie în ediția *Psaltirea Hurmuzachi*, I, Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediție de Ion Gheție şi Mirela Teodorescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005).

PO = *Palia* de la Orăştie (1581–1582) (fotocopie în ediția *Palia de la Orăştie. 1581–1582*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968).

PS = *Psaltirea Scheiană (1482). Mss. 449 BAR*. Publicată de Prof. I. Bianu, bibliotecarul Academiei Române. Tomul I. Textul în facsimile şi transcriere cu variantele din Coresi (1577), Bucureşti, Ediținea Academiei Române, 1889.

Răsp. = *Cartea carea să chĭamâ Răspunsul' ѻpotriva Catihismusuluĭ calvinesc', făcutâ de părinтele Varlaam' mitropolitul' Sučѧveĭ şi Arhïep*‹i›ѕ‹co›*pul' Țărъuĭ Moldoveĭ. Tipăritâ v'lěto bytïa mïra 7153, sp*‹ŭ›*senïaže mïra 1645.*

TC = Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione* (ca. 1690), ediție de Alin Mihai Gherman, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2001.

Țig. = *Țiganiada sau Tabăra ţiganilor. Poemation eroi cómico-satiríc alcătuit în doao-sprăzece cîntece de Leonachi Dianéu. Îmbogățit cu multe însămnări şi luări aminta critece, filosofice, istorice, filologhice şi gramatece de cătră Mitru Perea ş'alți mai mulți, în anul 1800*; am folosit ediția apărută la Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

V. Bert. = *Viața luĭ Bertoldo, şĭ a luĭ Bertoldino fečoruluĭ dinpreună cu a luĭ Cacasino nepotuluĭ luĭ (Sibiĭu 1799)*, în, *Chrest.*, p. 168–171.

VS = *Viața şi petreacerea svinților acmu tipărite* ѻ*tru blagoslovite dzâlele prea-luminatului* ѻ*tru I*‹su›*s H*‹risto›*s Ioan Duca voevoda cu mila lui Dumnădzău domn Țărâi Moldovei* [...] ѻ *tiparnița svintei Mitropolii* ѻ *Iaşi* [...] *de la naşterea Domnului şi Mântuitorĭului nostru I*‹su›*s H*‹risto›*s leat 1682.*

Pentru uşurarea tehnoredactării, exemplele reproduse după versiunile originale chirilice s-au dat în transcriere simplificată; a fost păstrată în transcriere numai slova chirilică ѻ, care pune probleme complexe de interpretare fonetică.

BIBLIOGRAFIE

ALRR. *Sinteză* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Bogrea 1923 = V. Bogrea, „Studii de semantică", în *Dacoromania*, anul III (1922–1923), Cluj, 1924, p. 406–460.

CADE = *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"*. Partea I. *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II. *Dicționarul istoric şi geografic universal* de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească S.A. [1931].

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)

CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2007.
Chantraine = Pierre Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Paris, 1999.
DA = *Dicţionarul limbii române.* Întocmit şi publicat după îndemnul regelui Carol I. Tomul I. Partea II. C, Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul", 1940.
DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
DLR = *Dicţionarul limbii române.* Serie nouă. Tomul VII, partea a 2-a. *Litera O*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1969.
ESJČS = *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Nakladatelství Československé Akademie Věd, Praha, 1957.
EWU = Benkő Loránd (ed.), *Etymologisches Wörtebuch der Ungarischen*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993 ş.u.
Graur 1949 = Alexandru Graur, Notă [semnată A. G.] la rubrica *Vocabular regional* din *Cum vorbim*. Revistă pentru studiul şi explicarea limbii, anul I, nr. 1, aprilie 1949.
LPSGL = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, Wilhelm Braumüller, 1862–1865.
RHSJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. Obraduje T. Maretić. Svezak 36. 2 Osmoga dijela. *Nošeńe – Obući*, u Zagrebu, 1918.
SDLR = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*. (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Ediţiunea întâia. Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", 1939.
TDRG = Dr. H. Tikin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, II Band (*D–O*), Bukarest, Staatsdruckerei, 1911.
TDRG^3 = H. Tikin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3. überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Band II, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1988.
Vrabie 2001 = Emil Vrabie, *Etimologii româneşti şi străine*, în colecţia *Etymologica*, nr. 11, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Webster = *Random House Webster's College Dictionary*, New York, Random House [2003.]

OBSERVATIONS CONCERNANT L'ORIGINE ET L'HISTOIRE DE L'EMPLOI DE L'ADJECTIF *OBRAZNIC* « EFFRONTÉ » EN ROUMAIN

(Résumé)

Nous avons conduit une recherche dans le but d'établir le ressort de la création de l'adjectif roumain *obraznic* «effronté; impudent; audacieux», dans sa relation avec le substantif d'origine slave *obraz* («joue» dans la langue roumaine littéraire; «visage; joue» en vieux roumain et dans une partie importante des parlers daco-roumains contemporains). L'examen de l'emploi de ces deux mots au cours du temps nous permet de conclure que *obraznic* est, malgré sa coïncidence avec un dérivé *obraznik* existant aussi bien en vieux slave qu'en certaines langues slaves modernes, un mot dérivé à l'intérieur du roumain à partir d'un sens tout particulier du substantif *obraz*, relié à la notion de «honte» (ce qui s'explique naturellement par l'association entre le rougeur des joues et le sentiment de honte). Le développement de cette association dans la direction *obraz* «impudence» (par l'effacement des constituants à sens privatif des structures originelles du type *fără obraz* «sans joue = sans honte») et d'ici *obraznic* «impudent» est propre au roumain, tandis que des dérivés à sens non-privatif («timide») existent aussi dans quelques parties du domaine slave.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A28120 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 12:42:12 UTC)